

ՀՏԴ 82

Գրականագիտություն

Զարինե ՍԱՌԱՋՅԱՆ

ԱրՊՀ, ք.գ.թ., ավագ դասախոս, գրականության և լրատվության ամբիոն

E-mail: zsarajyan@mail.ru

ԱՊՐԻԼՅԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԱՐՑԱԽԻ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՄՏԵՂՍԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

Արցախյան շարժումը վերաճեց ազգային ազատագրական պայքարի, որն իր արտացոլումն է գտել գրականության էջերում: 2016թ. ապրիլյան պատերազմի օրերին Արցախի գրողները ստեղծեցին գեղարվեստական գործեր, որոնք յուրատիպ ուղերձներ են՝ հղված մի կողմից սահմանին սխրանքներ գործող զինվորին, մյուս կողմից՝ միջազգային հանրությանը: Քաղաքական, սոցիալական, ռազմական իրավիճակը, արցախցու խտիր, ցավը, հույզերը, զինվորի աննախադեպ սխրանքը, հաղթանակն ու կորստի մրմուռը, հումանիզմը գեղարվեստական ուրույն պատկերներով արտացոլվել են Արցախի գրողների գործերում:

Բանալի բառեր: Արցախյան շարժում, ապրիլյան պատերազմ, գեղարվեստական գրականություն, հումանիզմ, սխրանք, պատկեր, պոեզիա:

3. Сараджян

АПРЕЛЬСКАЯ ВОЙНА В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ПИСАТЕЛЕЙ АРЦАХА

Арцахское движение переросло в национально-освободительную борьбу, которая нашла свое отражение в литературе. Во время апрельской войны 2016 года писатели Арцаха создали художественные произведения, которые стали уникальными посланиями, адресованными, с одной стороны, солдатам, совершающим подвиги на границе, с другой стороны - международному сообществу. Политическая, социальная и военная ситуация, мысли, боль и эмоции арцахского народа, беспрецедентный героизм солдат, победа и боль утраты, а также гуманизм уникальными художественными образами были отражены в творчестве арцахских писателей.

Ключевые слова: Арцахское движение, апрельская война, художественная литература, гуманизм, храбрость, образ, поэзия.

Z.Sarajyan

**THE APRIL WAR IN THE WORKS OF THE WRITERS OF
ARTSAKH**

The Artsakh Movement grew into the national liberation struggle, which has found its reflection in the literature. During the April War of 2016, the writers of Artsakh created fiction that became a unique message directed, on the one hand, to the soldiers performing feats on the border, on the other hand - to the international community.

The political, social and military situation, thoughts, pain and emotions of the Artsakh people, unprecedented heroism of soldiers, victory and pain of loss, as well as humanism have been reflected in the works of the Artsakh writers with the unique artistic images.

Key words: Artsakh Movement, April War, fiction, humanism, bravery, image, poetry.

1988 թ. դարձավ ազգային վերագարթոնքի մեկնակետ. Արցախյան շարժումը վերաճեց ազգային-ազատագրական գոյապայքարի, որը շարունակվեց մինչև 1994 թ. զինադադարը: Հարաբերական խաղաղության մեջ ապրող Արցախը ցայսօր պարտադրված է դիմագրավելու ժամանակ առ ժամանակ հակառակորդի կողմից սանձազերծվող առճակատումների: Արցախյան շարժումը, գոյապայքարն ու առանձին դրվագներ արտացոլվեցին արվեստում, գրականության մեջ՝ գեղարվեստական, փաստավավերագրական արձակ գործերում և պոեզիայում: Մ. Բախտինը *Դոստոևսկու ժառանգությանն անդրադառնալիս* գալիս է այն եզրահանգման, որ *Դոստոևսկին* իր կերպարները երբեք ոչնչից չի ստեղծել, երբեք «դրանք չի հորինել»¹: Հատկապես Արցախյան շարժման, պատերազմի թեմատիկայով գրական-գեղարվեստական գործերում ակնառու է մի խորքային երևույթ. գրական հերոսները կերպավորվում են իրական հերոսների ամբողջությունից, և նրանք բոլորն էլ կյանքից են եկել պոեզիա կամ արձակ ստեղծագործություն: Նրանք բոլորն իրական են և արկածայնությունն ու գերիրապաշտությունն այս պարագայում գրողական և ոչ մի ժանրի դավանանքը չեն դառնում: Ինքնություն, ազգային տեսակ, ճշմարիտ արժեքների պահպանում. թերևս այսպիսինն է գրական ստեղծագործությունների այս շրջանի խոհերի ու ապրումների դիմամիկան: Եթե ընդհանրականության մեջ դիտարկենք ստեղծագործությունների թեմատիկ ընդգրկվածությունը, ապա կարելի է փաստել, որ բոլոր հեղինակների գործերում առկա է ինտելեկտուալ ստեղծագործական կարողությունների, կենսափորձի ու զգացականի բարդ համադրույթը: Բոլոր ստեղծագործություններում առկա են ազգային խորը անգիտակցականից ածանցվող սիմվոլիկա, մտածողություն, ներհայում, ինքնագիտակցություն: Հայրենասիրության, տեսակի և ինքնության պահպանման գաղափարի ընկալումից արտածված են ոչ միայն մարդկային հոգու, այլև ազգային մտածողության խորքային բոլոր դրսևորումները:

Գրականագետ Արքմենիկ Նիկողոսյանն իր «Բարձունքը մերն է, տղերքը չկան...» հոդվածում իրավացիորեն նշում է. «Արցախյան պատերազմի մասին գրված բոլոր գործերում կա մշտական հիշեցումը, թե ինչ ծանր գնով ենք ձեռք

¹ Բախտին Մ. Մ., *Դոստոևսկու պոեզիայի հիմնախնդիրները*, Ստեփանակերտ, «Դիզակ պյունտ» հրատ., 2010թ., էջ 80:

բերել հաղթանակը մեզ պարտադրված պատերազմում: Մեր գրողները որդեգրեցին ոչ թե հաղթանակը փառաբանելու, այլ պատերազմին ՌՉ ասելու քաղաքականությունը»¹:

2016 թ. ապրիլյան ճակատագրական իրադարձությունը, որը պատմություն մտավ «Ապրիլյան քառօրյա պատերազմ» անվամբ, չէր կարող վրիպել հայ գրողի գրական տեսադաշտից: Բոլոր ժամանակներում էլ պատմական կարևորագույն իրադարձություններն իրենց գեղարվեստական արտացոլումն են գտել գրականության էջերում: Ապրիլյան օրերին Արցախի գրողները ստեղծեցին գեղարվեստական գործեր, որոնք յուրատիպ ուղերձներ են՝ հղված մի կողմից սահմանին սխրանքներ գործող զինվորին, մյուս կողմից՝ իրադարձություններին հեռվից հետևող միջազգային հանրությանը և ընդհանրապես մարդկությանը: Թուրքական ցեղասպան քաղաքականության ժառանգորդ Ադրբեջանը նույն սահմանից անհատական ձևերով գործեց Մարադայում՝ 1992 թ-ի ապրիլ ամսում կազմակերպելով Մարադայում ապրող խաղաղ բնակչության ցեղասպանություն, նույն ձևերով գործեց Մումգայիթում և Ադրբեջանի հայաշատ բնակավայրերում՝ 1988 թ-ին պետական մակարդակով խրախուսելով և իրականացնելով էթնիկ զտումներ, գազանաբար խոշտանգելով, ողջակիզելով, տանջամահ անելով հայերին: Այս ցեղասպան ձեռագրով գործեց նաև 2016 թ. ապրիլին՝ հանկարծակի լայնամասշտաբ պատերազմ սանձազերծելով դարաբաղա-ադրբեջանական սահմանի ողջ երկայնքով և մտնելով սահմանամերձ հայկական առաջին գյուղը՝ Թալիշ, սպանել և խոշտանգել է երկու տարեց բնակիչների: 2016թ. ապրիլյան իրադարձությունները, քաղաքական, սոցիալական, ռազմական իրավիճակը, արցախցու խոհը, հումանիզմը, ցավը, հույզերն ու զգացմունքները, զինվորի աննախադեպ սխրանքը, հաղթանակն ու կորստի մրմուռը, գրողի գեղագիտական պրիզմայով անցնելով, գեղարվեստական ուրույն պատկերներով արտացոլվել են Արցախի գրողների գործերում: Անդրադառնանք դրանցից մի քանիսին.

Արցախի գրական ընտանիքի նահապետ **Սուկրատ Խանյանը** գրեց իր «Հպարտություն»² բանաստեղծությունը՝ նվիրված Արցախի հերոս, ապրիլյան քառօրյայում անմահացած Ռոբերտ Աբաջյանին: Բանաստեղծը Ռոբերտ Աբաջյանի կերպարով կերտում է առհասարակ հայ զինվորի սխրագործ կերպարը. «*Ռու հաստատեցիր, որ մարտերի մեջ//Մի հայ զինվորը տասի ուժ ունի*»:

Ապա բանաստեղծը ներում է հայցում հերոսից, որ իր երգը կոչում է մեծ հպարտություն և բանաձևում հայ զինվորի անպարտելիության խորհուրդը. «*Հպարտությունս գիտակցված մահդ է, // Քո մահը, որդիս, չունի պարտություն*»:

Հայ զինվորը կոչում էր Վահագնի պես, ոչ թե որպես զինվոր, այլ կովի աստված, և այս գերբնական ուժին հավասարագոր խիզախումն է, որ ազերի թուրքին սանձեց և թուլ չտվեց Արցախը դարձնել մի նոր Նախիջևան: Խանյանը այս բանաստեղծության մեջ գեղարվեստական պատկերներով շնչավորում է հերոսի խիզախման պատմությունը, որը դասի ուժ ունի և հերոսությունը համարում է դեպի Նախիջևան արև ձգվող լույս՝ դեպի վերջնական հաղթանակ:

Արցախի ԳՄ նախագահ, բանաստեղծ **Վարդան Հակոբյանը** իրադարձություններին արձագանքեց «Կենդանի պատ»³ պոեմով, որը

¹ <https://granish.org/arkmenik-nikoghosya/>

² «*Հայրենյաց պաշտպան*» թերթ, հ. 82, դեկտեմբեր, 2016, էջ 1:

³ «*Նարեկ*» հանդես, հ. 19, 2016, էջ 15:

հերոսապատում է՝ նվիրված ապրիլյան քառօրյայի նահատակներին: Պոեմում բանաստեղծը արժարժում է ազգային, քաղաքական, սոցիալական խնդիրներ: «Հայոց ապրիլի//1-ը// դարձյալ սկսվեց//ապրիլի//24-ով», -ահագանգում է արցախցի պոետը և իր խոսքը ուղղում «անականջ աշխարհին»: Գեղարվեստական պատկերավորմամբ գրողը ներկայացնում է ապրիլյան արհավիրքները Թալիշում, Մատաղիսում, որտեղ ազերիները գլխատել, խոշտանգել, հոշոտել են հայերին, խաղաղ բնակչությանը: Բանաստեղծի ցասումն ուղղվում է նաև դեպի այն երկրները, ովքեր զենք են վաճառում Ադրբեյջանին, ապա անդրադառնում է ՌԴ փոխվարչապետ Դմիտրի Ռոզոզինի կերպարին և մեջբերում նրա խոսքը, որ «կրակում է ձեռքը, ոչ թե զենքը...»: Ապա հեզնանքը սուր երանգ է ստանում՝ դիմելով քրիստոնյա Ռոզոզինին. «Դու ճիշտ ես, // մուստաֆա Դմիտրի, // ի սեր մեր Աստծո, // ի սեր քո Ալլահի, // դու ճիշտ ես... »: Պոեմում բանաստեղծը առաջ է քաշում ազգի՝ ինքն իր ուժերին ապավինելու և հայրենիքի փրկության հարցում հույսը օտարների վրա չդնելու գաղափարը. «Արցախը սակայն//Արցախ է մնում// իր ուժը//միայն//տեսնելով իր մեջ»: Այս գիտակցումով էլ տղաները դարձան կենդանի պատ՝ կերտելով Արցախի հաղթանակը: Բանաստեղծը մեջբերում է նաև ապրիլյան քառօրյայում նահատակված տղաների վերջին խոսքերը և սերունդներին հղված պատգամի պես են հնչում՝ հայրենիքի սահմաններն անխախտ պահելու և թշնամուն մարտական դիրք չհանձնելու նրանց հրամայականը:

Ապրիլյան պատերազմը յուրահատուկ արտացոլվեց նաև **Հրանտ Ալեքսանյանի** «Կանայք և պատերազմը»¹ բանաստեղծության մեջ: Պատերազմները կոփում են մարդկանց. անգամ մարդկության ամենանուրբ կեսը՝ կանայք, պատերազմին նայում են համարձակ և ուղիղ աչքերով, չերկնչելով մահից. «Երիտասարդ կանայք քայլում էին մայթով/խոսում էրեկվա հրետակոծությունից/որ ճարակել էր մերձակա շրջանը.../Որքան էլ արտառոց, անըմբռնելի էր՝/կանայք մահացու դղիրդի մասին/ խոսում էին անվախ, ծիծաղելով... »:

Գրողը հոգեբանորեն թափանցում է իր կերտած հերոսների ներաշխարհը և ընդգծում նրանց հուզազգացական անպարփակ աշխարհի դոմինանտ գաղափարը՝ հայրենիքի սահմաններն անառիկ պահելը, ինչ գնով էլ լինի: Այսպիսին է արցախցու արժեքային համակարգը՝ ֆանատիզմի հասնող հայրենասիրություն, երբ խոսքը վերաբերում է կենսատարածքի պահպանմանն ու պաշտպանությանը: Հայրենի հողին կառչած մնալու անընկճելի կամքը հզոր է անգամ մայրական բնագոյից: Այսպես է մտածում Հ. Ալեքսանյանի հերոսը, որը Արցախում ապրող ու արարող հայն է: Այսպես մտածում է երիտասարդ կինը, որդուն մարտադաշտ ուղարկած մայրը, զինձառայող կինը, ամուսնուն դիրքեր ճանապարհած, երեխայի ծննդին սպասող հղի կինը, մարտագործողություններում զոհված սիրած երիտասարդի հիշատակը սրտում մշտապես վառ պահող օրիորդը...և այս անընկճելի կամքը կնոջը դարձնում է ավելի գեղեցիկ, ու հեղինակը ընդհանրացնում է. «Պատերազմի օրոք կանայք ավելի են գեղեցկանում՝ ներքուստ արտաքնապես.../Գեղեցկությունը խաղաղության մա՞յրն է»²:

¹ Ալեքսանյան Հրանտ, Ոսկրե երկնքի տակ, «Ոգի-Նաիրի» հրատ., Ստեփանակերտ, 2017, էջ99:

² Նույն տեղում, էջ 101:

Նորեկ Գասպարյանի՝ ապրիլյան օրերին գրած «Վերջին մարտը»¹ բանաստեղծությունը սոցիալական ցանցերում ու էլեկտրոնային կայքերում բազմաթիվ դիտումներ էր արձանագրում: Մասնա ծոերի հաղթական զարկով, հեթանոս աստվածների՝ ծովից ծով Հայաստանը խորհրդանշող անպարտելիությամբ, Աստծո՝ Տիրոջ հովանավորությամբ մարտադաշտում հայ զինվորն է՝ ընդդեմ զարշահոտ թշնամու: Բանաստեղծության մեջ ողբի, կորստի ցավի, նվնդի երանգներ չկան: Բանաստեղծը հաղթական ոգով մարտակոչ է հնչեցնում հայ զինվորին՝ համոզված լինելով, որ հաղթանակը հայինն է: Վրեժի ու ցատուժի հույզերն են խտացված բանաստեղծության յուրաքանչյուր քառատողը ամփոփող հայեյակատեսությունն հիշեցնող՝ «ջնջում ենք, տղերք, ես դրանց մերը...» արտահայտությունը: «*Ես նորից ծուռ եմ, ձիս էլ Քուռկիկն է, իմն է երկինքը, // Բւ ամեն մի զարկ Աստծո պատվեր է, առաջ է Տերը, // Եկողը սուտ է, եկողը փոշի, մնացած քոչից...*», - գրում է Գասպարյանը: Ուշագրավ մի հանգամանք, որ հաճախ է նկատվում պատերազմն արտացոլող նրա գործերում. Ճակատագրական մարտում բանաստեղծը դիմում է հեթանոս աստվածների անպարտելի ուժին, ոչ թե քրիստոնեական հնազանդությանը. վերջին մարտում երկինքն ու երկիրը, ամբողջ բնությունն ու կրոնները համախմբվում են հայ զինվորի շուրջ՝ նպաստելով նրա հաղթանակին:

Նվարդ Ավագյանը գրեց «Ապրիլյան պատերազմ»² շարքը: «Հայության պատված երակից»³ բանաստեղծության մեջ տեսնում ենք հայության ցավը, ժամանակի, պահի ողբերգական նկարագիրը: Բացվող օրը հայի անարատ հացին «մրուր ու լեղի» է տալիս: «Մեծ բախման շրջանն է իջել // աղ ցանի ապրիլյան վերքին // զինվո՛ր իմ, տղա՛ յք մեր սիրելի...», - գրում է բանաստեղծուհին և մարտիկի նման կոչ անում տղաներին պահի կարգախոսը՝ «*արիանալ՝ և «ո՛չ մի թիզ՝ անարգ թշնամուն, // ում ձեռքից եկածն է լոկ նախճիր...*»:

Առանձին դեպքերում կին գրողների մոտ մայրական բնագործ ակնառու է ստեղծագործության ենթատեքստերում:

Բանաստեղծուհի Ժաննա Բեգլարյանի որդին այդ օրերին առաջնագծում էր՝ մարտական ամենաթեժ կետերից մեկում: Պատերազմի դաշտում կովող որդի ունեցող մայրը ռազմակոչ չի հնչեցնում իր բանաստեղծության մեջ, ոչ էլ երկրի օրհասական պահը ողբում: Նրա բանաստեղծությունը աղոթք է՝ սահմանում կանգնած զինվորի համար, ատելություն է՝ պատերազմ հրահրողների նկատմամբ և հումանիստական արժեքների քարոզում: «*Պատերազմ ու ատելություն քարոզողները // կյանքի զինն ուրացած մանկուրտներ են // և առնչություն չունեն քաղաքակրթության հետ*»⁴, - գրում է նա: Բանաստեղծուհին ուզում է մարդու նոր տեսակ արարել՝ «աչքակուշտ, մեծսիրտ, կյանքամեծար ու սեփական կոչումը չժխտող»:

¹ Գասպարյան Ն., *Երկնքից ընկնող գույն-գույն խնձորներ*, «Վաչագան Բարեպաշտ» հրատ., Ստեփանակերտ, 2016, էջ 50:

² Ավագյան Նվարդ, *Երկնքի և երկրի միջև*, «Վաչագան Բարեպաշտ» հրատ., Ստեփանակերտ, 2017, էջ 6:

³ Նույն տեղում, էջ 9:

⁴ «*Նարեկ*» հանդես, հ. 19, 2016, էջ 27:

Բանաստեղծուհի **Զինաիդա Բալայանը** «Դարերից են հառել...»¹ քանաստեղծությունում ստեղծեց ապրիլյան անմահացած հերոսների՝ Ռոբերտ Աբաջյանի, Ադամ Սահակյանի, Քյարամ Սլոյանի, Արմենակ Ուրֆանյանի... փառավոր ներկայությունը : *«Մահմանամերձ գոտիներում, թեժ մարտերում, տղերք, // Լեզենդ դարձաք արիության, // սուրբ նահատակ դարձաք: Մեն-մենակով դարձաք գորաբանակ անպարտ, // Հետ նահանջել չկար՝ դարձաք հաղթաբանակ...»:*

Արձակագիր Լևոն Խեչոյանը մի առիթով ասել է, որ գրականության դերը կարողանալու հնարավորություն է՝ պատերազմն ատել տալու:

Արցախի երիտասարդ սերնդի բանաստեղծները, ապրիլյան քառօրյա ռազմագործողությունների անմիջական մասնակիցը լինելով, լավ գիտեն պատերազմի և խաղաղության գինը և նրանց պատկերած պատերազմը խեչոյանական այս դավանանքին է հարում:

Խրամատն ու խրամատային կյանքը ներշնչել են **Հայասեր Հովսեփյանին**: Նա իր բանաստեղծություններում, խեչոյանական պատգամին հավատարիմ, պատերազմն ատել է տալիս յուրովի: Պատերազմները, որտեղ սպանվում, լլկվում են մարդիկ, բանաստեղծի համոզմամբ, չի կարելի կոչել հաղթական: Մարտընկերոջ զոհվելն ու արյունը տեսնող բանաստեղծ մարտիկը ըմբոստանում է խաղաղության դեմ, այն խաղաղության, որը մարտադաշտում լքում է կովոդ զինվորին. «Դու վախկոտ ես, խաղաղություն: // Տեսել ես կարմիր արյունը // սպանված զինվորի // և անամոթաբար միշտ // լքում ես ինձ, // երբ ես կանգնում եմ // այս արյունոտ խրամատում // ինչպես հոգին է լքում մարմինը // սպանված իմ ընկերոջ»²: Ջուգորդումների և մտապատկերների պարադոքսն ակնառու է նրա՝ այս բանաստեղծությունում: Հայասերը խաղաղությունը անձնավորում է՝ դիմելով «դավաճան», «անամոթ» մակդիրներով, որովհետև լքելով նրան՝ զինվորին դարձնում է գնդակի թիրախ, ապա հրամայում կանգ առնել, մնալ իր թիկունքում, որովհետև թիկունքում, ամենաթանկն են՝ մանուկները. «Մնա իմ թիկունքում, // այնտեղ մանուկներ կան // անմեղ, անհոգ... // Կանգ առ, անամոթ...»: Իրականում, սակայն, այս բանաստեղծությունը կարելի է համարել պատերազմները ժխտող և խաղաղությունը ներբողող յուրատիպ մի գործ: Մեկ այլ ստեղծագործության մեջ նա գեղեցկություն և խաղաղություն բառերը կիրառում է որպես հոմանիշներ:

Ապրիլյան քառօրյայի մասնակից երիտասարդ բանաստեղծ **Վիտալի Պետրոսյանի** բանաստեղծություններում ևս տեսնում ենք պատերազմը մերժող և խաղաղության ձգտող շեշտադրումներ: «Բնքնաձիգս սահմանապահն է խավարի ու լույսի»³, -գրում է Վիտալին՝ հակադրելով պատերազմը խորհրդանշող խավարը լույսին՝ «լուսնի գեղեցիկ դեմքին»: Մահմանին ժամանակը առաջ չի գնում. «հերթական կրակահերթը, // և վայրկյանները սկսում են հոսել»: Բանաստեղծ զինվորը, ով պատերազմի մեջ եղել է արդեն մեկ անգամ, նրա մտապատկերներում պատերազմն այլևս ավարտ չունի. «պատերազմը ավարտ չունի, այն շարունակվում է գերեզմանոցում», -գրում է բանաստեղծը:

¹ Բալայան Զինաիդա, անտիպ:
² Հովսեփյան Հայասեր, անտիպ
³ Պետրոսյան Վիտալի, անտիպ

Երիտասարդ բանաստեղծուհի **Սոնա Համբարձումյանը** ապրիլյան քառօրյային անդրադարձավ «Վերադարձածները»¹ բանաստեղծությամբ: Բանաստեղծության մեջ տեսնում ենք երեք սերնդի մղած պատերազմի խորհրդանիշ-պատկերներ: Երեք սերունդներ՝ պապը, հայրը, եղբայրը, Մեծ Հայրենական, Արցախյան ազատագրական և ապրիլյան պատերազմներից վերադարձած հաշմված զինվորներ են, ովքեր /պապը՝ չերևացող ձեռքերով, հայրը՝ չերևացող ոտքերով, եղբայրը՝ կույր աչքերով/ շարունակում են լուռ հիշեցնել ու պատմել պատերազմի մասին. «Պատերազմից վերադարձած երկիրը//Սահմանում անվերադարձ կորուստներ է ունենում՝//Կանխելով վերադարձը//Նոր պատերազմի»:

Այսպիսով՝ ընթերցողի առջև բացվում է հետազոտության ևս մի հետաքրքրական դաշտ՝ իրական հերոսների ներկայությամբ: Արցախյան շարժման, մասնավորապես՝ 2016 թ. Ապրիլյան պատերազմի թեմատիկան ամփոփող բոլոր այս գործերում կա անցյալի արժևորում, ներկայի իմաստավորում և ապագայի ճշմարիտ արժեքների կերտում, որտեղ ընդարձակ են ներքին ազատության տարածքներն ու սահմանները:

Նողվածը տպագրության է երաշխավորել խմբագրական կոլեգիայի անդամ, ք.գ.դ., պրոֆեսոր Ս.Ա.Նսանյանը:

¹ «Նաբեկ» հանդես, հ. 19, 2016, էջ 34: